

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, доцента Іванової Ольги Юрїївни на дисертацію Патицької Христини Олегівни «Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими програмами, планами та темами

Соціально-економічний розвиток країни та її регіонів залежить від спроможності територіальних одиниць до саморозвитку на основі ресурсної самодостатності. Процеси реформування економічних та політичних процесів в Україні відбуваються під впливом євроінтеграції, що вимагає розробки реанімаційних заходів щодо забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад на основі удосконалення системи управління державними та місцевими фінансами, а також реалізацією реформ в сфері місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Необхідність таких змін стала наслідком політичної та економічної неефективності функціонування існуючої системи державного управління. Реформа місцевого самоврядування, яка сьогодні реалізується в Україні, базується на принципах адміністративної та фінансової децентралізації та спрямована на посилення спроможності територіальних громад як базових одиниць місцевого самоврядування. Актуальним завданням в сучасних умовах є формування органів місцевого самоврядування, здатних забезпечити якнайкраще задоволення інтересів громадян в різних сферах життєзабезпечення та надання якісних соціальних послуг, а також ефективно використовувати ендogenous потенціал території для її соціального та економічного розвитку. Реалізація цього завдання великою мірою залежить від повноважень органів місцевого самоврядування та передачі на місцевий рівень відповідних фінансових ресурсів, а також від їх спроможності ефективно акумулювати та використовувати фінансово-економічний потенціал території.

Зазначене підвищує рівень відповідальності органів місцевого самоврядування за ефективність територіальної організації суспільно-економічного життя та раціональне використання ендogenous потенціалу, а також задіяння потенційних джерел розвитку. Тому тема дисертаційної роботи Патицької Х. О. є актуальною з огляду на необхідність розробки наукових засад формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в контексті стратегічних пріоритетів розвитку місцевого самоврядування в Україні та реалізації сучасних реформ.

Дисертаційне дослідження проведене в контексті стратегії національної модернізації «Україна – 2020» та Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Крім того, тема

дисертації тісно пов'язана з планами науково-дослідних робіт ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»: «Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад Карпатського регіону в умовах реформування місцевого самоврядування» (номер державної реєстрації 0115U000018), «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0117U003493).

2. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наведені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації, є достатньо обґрунтованими, що підтверджується оприлюдненням та критичним узагальненням значної кількості фундаментальних праць вітчизняних та закордонних вчених економістів, використанням достатнього обсягу статистичної інформації.

Рівень проведеного дослідження свідчить про глибоку обізнаність дисертанта з напрацюваннями провідних вчених і фахівців та практиків з регіонального розвитку, що підтверджується коректним вибором та вирішенням наукових та практичних завдань, відповідно до яких проаналізовано наукові підходи до визначення таких категорій як «територіальна громада» (с. 26-33, додаток Б), «фінансово-економічний потенціал» (с. 40-43), «спроможність» (с. 45-48); «місцевий економічний розвиток» (с. 57). В результаті логічного узагальнення точок зору вчених-економістів було узагальнено наукові підходи до питання розвитку територіальної громади як суб'єкта забезпечення соціально-економічного розвитку території в умовах реформи місцевого самоврядування (с. 33-39); визначено резерви нарощення фінансово-економічного потенціалу територіальної громади та їх склад (с. 43-45); узагальнено досвід формування ендогенного потенціалу в країнах ЄС в контексті децентралізаційних процесів (с. 50-61); запропоновано методичний підхід до діагностики фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць різних рівнів (с. 73-89); визначено інструментарій стимулювання економічного розвитку територіальних громад (с. 143-158). На основі сформульованих та доведених гіпотез обґрунтовано концептуальну модель забезпечення спроможності територіальної громади (с. 46-49).

Інформаційною основою дослідження виступили законодавчі, нормативно-правові акти органів державної влади й управління, вітчизняна та зарубіжна наукова література, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Державної казначейської служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, обласних державних адміністрацій України, звітно-аналітична інформація міжнародних і вітчизняних статистичних структур і рейтингових агентств, матеріали науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів, симпозіумів.

Достовірність отриманих результатів визначається коректним застосуванням широкого спектру методів дослідження: аналізу, синтезу,

наукової абстракції, абстрактно-логічного методу, порівняння, класифікації, контент-аналізу, методу аналізу ієрархій, інструментів теорії логіки, гіпотетико-дедуктивного методу, системного аналізу, графічної візуалізації тощо.

Достовірність та обґрунтованість результатів роботи підтверджується, також їх апробацією на 10 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

3. Основні наукові результати дисертації, отримані особисто здобувачем

Наукова новизна одержаних в дисертаційній роботі результатів полягає розвитку теоретико-методичних положень, визначенні пріоритетів та обґрунтуванні напрямків формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування. Дисертація містить низку теоретичних та практичних результатів і положень наукової новизни, які віддзеркалюють вирішення поставлених в роботі завдань:

1. Запропоновано концептуальну модель забезпечення спроможності територіальної громади, в основі якої активізація процесів розвитку територіальної громади через задіяння внутрішнього нереалізованого фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економіки громади (с. 47-49) на основі його ефективного формування та використання на засадах самодостатності. Досліджено внутрішню та зовнішню форми прояву спроможності територіальної громади (с. 47-48) та її визначення в нормативно-правових актах (с. 48).

2. В межах визначення ефективності управління на різних етапах «формування – використання-наращення фінансово-економічного потенціалу» територіальних громад сформовано методичні засади діагностики потенціалу адміністративно-територіальних одиниць різних рівнів на основі аналізу трьох компонент – ефективності використання фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці попередніх періодів, ефективності формування потенціалу в контексті достатності бюджетного забезпечення та її самодостатності (с. 75-89). Зазначений підхід спрямований на виявлення резервів нарощення та розвитку фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці, що дозволяє комплексно оцінити стан, сильні та слабкі сторони функціонування економіки, визначити місце та роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку.

3. В межах вирішення завдання щодо активізації підприємницької діяльності в територіальних громадах здобувачем акцентовано увагу на ролі інклюзивних чинників в забезпеченні економічного розвитку громади, а саме: встановленні місцевих податків та зборів на рівні органів місцевого самоврядування для максимізації доходів бюджету громади, стимулювання підприємництва та забезпечення стабільності оподаткування на рівні громади (с. 149-155); ефективному управлінні земельними ресурсами територіальної громади в сфері формування планувальної структури території та розпорядження землями (с. 155-157) та активізації підприємницької активності членів громади.

4. Дістав подальшого розвитку науковий підхід до визначення сутності поняття «фінансово-економічного потенціалу територіальної громади», який на відміну від існуючих базується на першочерговості саме ендogenous розвитку громади та активізації підприємницького середовища як чинника формування потенціалу саморозвитку (с. 39-49). Виокремлено дві складові фінансово-економічного потенціалу: реальну та потенційну, в складі якої виділяються резерви нарощування фінансово-економічного потенціалу (с. 43-45).

5. В рамках дослідження процесу формування ОТГ набули розвитку пропозиції щодо його раціоналізації. Визначено проблеми, які виникли при об'єднанні територіальних громад та схема реалізації напрямків їх вирішення, серед яких забезпечення співробітництва ОТГ (с. 140), організаційні засади формування та розвитку міських агломерацій (с. 133-140), формування підприємницького середовища громади.

6. Окремим аспектом забезпечення спроможності територіальних громад визначено нарощення податкового потенціалу їх бюджетів. В роботі обґрунтовано напрямки удосконалення механізмів оподаткування ПДФО в контексті переходу від оподаткування працівника до оподаткування мешканця (с. 164-171), акцизного податку в напрямку зміни механізму його перерозподілу між бюджетами (с. 171-174) та майнових податків в контексті удосконалення системи їх адміністрування (с. 174-178).

Отримані автором наукові положення сформульовані коректно. По кожному з них визначені науковий результат, сутність його новизни та її ступінь. Слід підкреслити, що отримані результати розширюють попередні наукові дослідження проблем формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування.

4. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Одержані результати дослідження у сукупності вирішують важливу науково-прикладну проблему, яка полягає в удосконаленні теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування.

Теоретична цінність результатів полягає у розробленні теоретико-методичних засад формування фінансово-економічного потенціалу. Удосконалено концептуальну модель спроможності територіальних громад (с. 47-49), набули подальшого розвитку науковий підхід до визначення фінансово-економічного потенціалу територіальної громади (с. 39-49), що є значним внеском у розвиток теорії регіонального управління.

Практична цінність результатів дослідження полягає у розробленні практичних рекомендацій щодо формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад, а саме: методичних засад діагностики фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць (с. 75-89), підходів до активізації підприємницького середовища на території громади (с. 149-157), пропозицій щодо оптимізації процесу формування ОТГ (133-140), а також пропозицій щодо напрямків удосконалення механізмів

оподаткування для нарощення податкового потенціалу територіальних громад (с. 171-178).

Практична значущість результатів дослідження підтверджується їх впровадженням у діяльність Комітету з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування Верховної Ради України (довідка № 04-14/14-2542 від 02.10.2017 р.); Департаменту з питань місцевого самоврядування та територіальної організації влади Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (довідка № 3/13-1-18 від 02.01.2018 р.); Територіального управління рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях (довідка № 22-19/289 від 28.12.2015 р.); Івано-Франківської обласної адміністрації (довідка № 6137/1/1-17/01-140 від 10.10.2017 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях і в авторефераті

За темою дисертації у відкритому друці опубліковано 20 наукових праць загальним обсягом 5,6 ум. друк. арк., особисто здобувачу належить 4,4 ум. друк. арк. В тому числі: 8 статей, з них 5 – у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 – у виданнях інших держав, 10 – публікації апробаційного характеру. Результати дисертаційної роботи отримали широку апробацію – вони доповідалися на 10 Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях. В публікаціях достатньою мірою розкрито основний зміст дисертації, повністю висвітлено новизну наукових результатів. Публікації відповідають встановленим вимогам, в них визначено наукові задачі, методи їх вирішення й описано отримані наукові результати. Автореферат написаний у науковому стилі, літературною мовою, згідно з поставленими вимогами і повною мірою відображає зміст і структуру дисертації.

6. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота містить усі необхідні структурні елементи та включає анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота написана українською мовою, з дотриманням наукового стилю викладання матеріалу. За змістом, структурою та оформленням робота відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій.

Мета, об'єкт, предмет дослідження сформульовані коректно. Відповідно до поставленої мети виконано всі завдання.

Зміст автореферату та викладені в ньому основні положення є ідентичними тим, які наведені у дисертації. Зміст та структура автореферату відповідає встановленим вимогам.

Перелік положень та результатів, представлених Патицькою Х. О. у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою та її авторефератом дозволяє зробити висновок щодо їхньої ідентичності. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації. Основні положення дисертації, що наведені в авторефераті, логічно розкривають зміст наукової проблеми дослідження.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Поряд з позитивними сторонами, дисертаційна робота Патицької Христини Олегівни містить ряд недоліків та дискусійних положень, які мають дискусійний характер, а також потребують подальшої деталізації:

1. В першому розділі роботи поняття «територіальна громада» визначається як «сформована людська спільнота, членами якої є фізичні особи, які проживають, працюють чи володіють нерухомим майном на території в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, та яка характеризується сукупністю сталих зв'язків і спроможністю до реалізації спільних інтересів в питанні власного життєзабезпечення й соціально-економічного розвитку, виступає представником місцевої спільноти і є власником комунального майна на відповідній території» (с. 30). Попри це, виникає питання доцільності зарахування до складу територіальної громади осіб, які працюють на її території, оскільки їх можна визначити членами тих громад, на території яких вони проживають.

2. В пункті 1.3 здійснено аналіз досвіду країн ЄС щодо стимулювання економічного розвитку територіальних громад в контексті зміцнення місцевого самоврядування. Цінність такого дослідження була б значно вищою за умови конкретизації пропозицій щодо застосування окремих інструментів для України в умовах періоду реформування.

3. На рис.1.6. наведена авторська концептуальна модель забезпечення спроможності територіальної громади (с. 47), яка включає систему фінансово-економічних відносин територіальних громад, що враховує вплив зовнішнього та внутрішнього середовища. Однак, в даній моделі не знайшли відображення людські чинники формування спроможних територіальних громад. Більш детального пояснення потребує місце та роль людських ресурсів у формуванні та використанні фінансово-економічних відносин територіальних громад.

4. В другому розділі роботи здобувачем запропоновано інтегральні показники ефективності використання, формування фінансово-економічного потенціалу регіонів та інтегральний показник самодостатності регіону (с. 86). Пояснення потребує вибір саме зазначених на рис. 2.9. (с. 76) часткових показників для оцінювання ефективності фінансово-економічного потенціалу регіону.

Окрім того, з точки зору практичної значущості, поруч з виявленими проблемами в результаті діагностики фінансово-економічного потенціалу регіонів України (п. 2.1, с. 87-89), в роботі слід було навести напрями підвищення ефективності використання фінансово-економічного потенціалу регіонів України та сприяння забезпечення їх фінансової самодостатності.

5. В пункті 3.1, акцентуючи увагу на необхідності залучення міст обласного значення і міст загалом до процесу об'єднання територіальних

громад, здобувач акцентує увагу на високих показниках власних доходів на одну особу в бюджетах таких міст, що стало результатом змін до бюджетного та податкового законодавства в умовах децентралізації. Попри це, не розкрито, за рахунок яких джерел відбулося таке зростання. Відповідь на це питання дозволила б визначити інструменти забезпечення ефективного формування та використання фінансово-економічного потенціалу територіальних громад таких міст.

6. У рекомендаційній частині дисертації наведено широкий спектр пропозицій щодо удосконалення бюджетно-податкових механізмів забезпечення спроможності територіальних громад. Водночас вважаю, що рекомендації, наведені у п. 3.3, носять загальний характер і потребують конкретизації щодо забезпечення дієвості окремих механізмів, що суттєво підвищить їх практичну значимість. Абсолютно погоджуючись із необхідністю удосконалення процедури адміністрування податків на майно в частині реєстрації речових прав на нерухоме майно та проведення нормативної грошової оцінки земель (п.3.3). Попри це, виникає питання щодо доцільності акумулювання надходжень акцизного податку з реалізації підакцизних товарів на єдиному казначейському рахунку з наступним перерозподілом між бюджетами області, оскільки законодавчо визначене зарахування цього податку до спеціального фонду державного бюджету з 2020 року.

7. В дисертаційній роботі для забезпечення об'єктивності оцінювання тенденцій формування ВВП, ВРП, доходів та видатків місцевих бюджетів, інших показників економічного розвитку регіонів варто було б враховувати рівень інфляції. Це б дозволило автору більш точно характеризувати сучасні тренди та робити висновки про результативність реформ, зокрема адміністративно-фінансової децентралізації.

Зазначені недоліки та дискусійні положення не знижують наукової значимості отриманих результатів і мають розглядатись радше як напрямки подальших наукових пошуків у межах проблематики формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Патицької Х. О. «Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування» є цілісним, самостійним, логічним і завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та фаховому рівні. Дисертація оформлена відповідно до вимог МОН України, які ставляться до кандидатських дисертацій. Автореферат дисертації відображає усі положення, що захищаються. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Нові наукові положення, висновки та рекомендації, одержані в ході дисертаційного дослідження та винесені на захист, в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для економічної науки.

За змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор, Патицька Христина Олегівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
макроекономічної політики та
регіонального розвитку Науково-
дослідного центру індустріальних
проблем розвитку НАН України

О.Ю. Іванова

Підпис О.Ю. Іванової завіряю:
Вчений секретар НДЦ ІПР НАН України

Н. В. Белікова